

A255

Anthus campestris

(L., 1758)

Świergotek polny

Rząd: wróblowe, podrząd: śpiewające, rodzina: pliszkowate

Status występowania w Polsce

Nieliczny gatunek lęgowy nizu, w okresie wędrówek nie-licznie spotykany w całym kraju.

Opis gatunku

Ptaka wielkości wróbla, o smukłej sylwetce, długim ogonie i delikatnym, lecz stosunkowo długim dziobie. Wymiary: długość ciała 16–17 cm, rozpiętość skrzydeł 25–28 cm, masa ciała 24–32 g. Upierzenie obu płci jest bardzo podobne: wierzch ciała piaskowoszary, a spód jednolicie biały. Przestrzeń pomiędzy boczną nasadą dzioba a okiem (czyli tzw. kantarek) jest ciemna, a nad okiem występuje biaława brew. Po bokach piersi u ptaków dorosłych może wystąpić delikatne kreskowanie. Na skrzydle charakterystyczny wygląd mają średnie pokrywy, biało obrzeżone, z dużymi czarnymi centrami. Młode ptaki są podobne do dorosłych, lecz mają obficie kreskowaną pierś.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Jest niedużym ptakiem, którego można pomylić z innymi przedstawicielami pliszkowatych, np. z młodą pliszką żółtą *Motacilla flava* (A260, nieopisana w tej książce) lub z innymi świergotkami. Natomiast trudny do pomylenia jest śpiew świergotka polnego, monotony dwusylabowy („ci-der”), często wykonywany w czasie lotu.

Biologia**Tryb życia**

Świergotek polny występuje w znacznym rozproszeniu. Zajmuje duże terytoria, a ich wielkość wynosi średnio 7 ha, ale zdarzają się też terytoria o wielkości 30–50 ha. Sąsiadujące pary na ogół występują w odległości kilkuset m od siebie. Pomimo dziennego trybu życia jest to ptak słabo wykrywalny. Śpiewa niechętnie i nieregularnie, a aktywność śpiewu jest niska – z reguły po kilku zwrotkach ptak milknie na dłuższy czas. Jest dość płochliwy i skryty. Świergotek polny jest bardziej aktywny w ciepłe poranki, zwłaszcza w okresie karmienia piskląt, wówczas zaniepokojone ptaki obserwować można na otwartym terenie.

Lęgi

Powrót na lęgowiska rozpoczyna się już w połowie kwietnia, a składanie jaj trwa od połowy maja (1. lęg) do koń-

ca lipca (2. lęg lub lęgi powtarzane po utracie pierwszego). W pełnym zniesieniu znajduje się 5 jaj (3–6). Wysiadywanie jaj trwa 12–14 dni; młode opuszczają gniazdo po 14 dniach. Rodzice często żerują nawet do 500 m od gniazda. Silny terytorializm nie sprzyja tworzeniu koncentracji par lęgowych i gniazda zazwyczaj są położone kilkaset m od siebie, jakkolwiek stwierdzano je również w odległości zaledwie 30–50 m. Lokalnie zagęszczenie w wyjątkowo dogodnych siedliskach może być bardzo wysokie. Na obrzeżach osiedli mieszkaniowych w Warszawie odnotowano 1,4 p./10 ha, a w żwirowni koło Rutek na Nizinie Północnopodlaskiej 1,2 p./10 ha. Na wydmie szarej na Mierzei Łebskiej odnotowano 0,7 p./10 ha, a na Pustyni Błędowskiej do 1 p./10 ha. Zagęszczenie świergotka polnego jest wyższe we wschodniej niż w zachodniej części Polski. Zagęszczenie stwierdzone we wschodniej części kraju na powierzchniach wielkoobszarowych wynosiło w krajobrazie rolniczym Podlaskiego Przełomu Bugu i przylegającej Wysoczyzny Siedleckiej 32,5 p./100 km², pod Stoczkiem Łukowskim 25 p./100 km², w Dolinie Wisły Środkowej 12,7 p./100 km², zaś w krajobrazie leśnym pod Łuko-

wem 11 p./100 km². Na powierzchniach średnioobszarowych stwierdzono w tej części kraju 2–9 p./100 km². Zagęszczenie stwierdzone na powierzchniach średnioobszarowych w zachodniej części kraju wynosiło 0,4–4 p./100 km².

Wędrowki

Wędrowka wiosenna, rozpoczynająca się w naszym kraju już w połowie kwietnia, przebiega przez cały maj. Odloty rozpoczynają się już w sierpniu i jakkolwiek trwają prawie do końca października, to główne ich nasilenie przypada na wrzesień. W okresie wędrowki spotyka się na ogół pojedyncze ptaki, a największe przelotne stadko spotkane w Polsce liczyło 15 os., natomiast w innych krajach spotykano nawet do 100 os. w jednym stadzie.

Zimowanie

Odnotowano tylko jeden przypadek zimowania świergotka polnego na terenie kraju: 27.12.1996 k. Wysocka Wielkiego, pod Ostrowem Wielkopolskim.

Pokarm

Pokarm świergotka polnego stanowią duże owady (chrząszcze, błonkówki, prostoskrzydłe, motyle), chwywane głównie na ziemi, rzadko w locie. Ponadto chwytają pajęczaki, dżdżownice i drobne mięczaki. Tylko wyjątkowo zjada pokarm roślinny.

Występowanie

Siedlisko

Świergotek polny jest silnie związany z krajobrazem rolniczym, szczególnie tam, gdzie gleby są słabe. Lubi sąsiedztwo zadrzewień śródpolnych oraz muraw z niską roślinnością. Ważna jest też obecność szerokich piaszczystych dróg i miedz. Zasiedla również kamieniołomy, kopalnie odkrywkowe, poeksploatacyjne wyrobiska, hałdy, duże żwirownie, podmiejskie tereny ruderalne, poligony.

Świergotek polny nie jest gatunkiem leśnym, jednak chętnie gniazduje na dużych śródleśnych zrębach zupełnych i w uprawach leśnych. Ponadto lubi поближе lasów sąsiadujących z suchymi polami, piaszczyskami i wydłami. Występuje też na wydłomach wyniesieniach w dolinach rzek. Natomiast unika sąsiedztwa lasów podmokłych.

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

2130 Nadmorskie wydmy szare

2330 Wydmy śródlądowe z murawami napiaskowymi

4030 Suche wrzosowiska (*Calluno-Genistion*, *Pohlio-Callunion*, *Calluno-Arctostaphylion*)

6120 Ciepłolubne, śródlądowe murawy napiaskowe (*Koelerion glaucae*)

Rozmieszczenie geograficzne

Europejskie łągowiska świergotka polnego obejmują południowo-zachodnią, środkową i południowo-wschodnią część kontynentu. Skrajnie północne stanowiska tego gatunku są położone w południowej Szwecji i północnej Estonii. Poza Europę występuje w północno-zachodniej Afryce oraz w środkowej Azji, do Chin i Mongolii.

Zimowiska są położone na rozległym obszarze na południe od Sahary, prawie do równika oraz na Półwyspie Arabskim i Indyjskim. Wyróżnia się trzy podgatunki.

Rozmieszczenie w Polsce

Rozmieszczenie świergotka polnego w naszym kraju jest dokładnie poznane. Zasiedlony przez ten gatunek jest prawie cały niż polski, a większe obszary, gdzie świergotka polnego nie wykryto, to Żuławy Wiślane, Nizina Pruska, niektóre obszary Pomorza, północnej Wielkopolski, Śląska, Małopolski i Lubelszczyzny. Najwyżej był stwierdzony na wysokości 600–700 m n.p.m. w Beskidzie Żywieckim i Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej. W centralnej i środkowo-wschodniej Polsce jest bardziej rozpowszechniony i przypuszczalnie liczniejszy w porównaniu z zachodnią częścią kraju. Szczególnie rozpowszechniony i przypuszczalnie najliczniejszy na skraju rozległych kompleksów leśnych porastających tarasy akumulacyjne (nadzalewowe) największych rzek Polski – środkowej Wisły (Bory Maciejowicko-Otwockie) i dolnego Bugu (Puszcza Biała), gdzie stwierdzono łącznie około 300 par tego gatunku, dolnej Narwi oraz Pilicy i na Równinie Kurpiowskiej, a także górnej Warty i dolnej Noteci (Puszcza Notecka) i dolnej Pilicy (Puszcza Pilicka). Świergotek polny występuje też licznie na obrzeżach niektórych miast (np. Warszawy – 50 p. czy Leszna 15–16 p.).

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)

Status zagrożenia w Europie: V gatunek narażony na wyginięcie

BirdLife International: SPEC 3

Dyrektywa Ptasia: Art. 4.1, załącznik I

Konwencja Berneńska: załącznik II

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Najliczniejsze stanowiska znajdują się w obrębie 2 parków krajobrazowych – Nadbużańskiego PK i PK Podlaskiego Przełomu Bugu oraz Nadbużańskiego OChK. Również licznie występuje w granicach Nadwiślańskiego OChK. Licznie zasiedlane są m.in. Stowiński PN, ponadto Spalski PK, a także Łukowski OChK.

Rozwój i stan populacji

Liczebność europejskiej populacji łągowej świergotka polnego szacowana jest na 550 000–1 400 000 p. Najliczniej zasiedla Hiszpanię (400 000–640 000 p.), Turcję (50 000–500 000 p.), Rosję (10 000–100 000 p.), Włochy (15 000–40 000 p.), Francję (20 000–30 000 p.) i Rumunię (15 000–30 000 p.).

Szacunek liczebności krajowej populacji łągowej świergotka polnego, figurujący w europejskim piśmiennictwie: 5 000–10 000 p., nie jest oparty na wiarygodnych danych. Na Śląsku zarejestrowano 120–150 p., w Wielkopolsce – co najmniej 170 p. Ocena dla Małopolski wynosi 400–600 p., a dla Mazowsza i Południowego Podlasia – 2500–3000 p. Lokalne skupienia występują w dolinie środkowej Warty, w rejonie wyrobisk kopalni odkrywkowej pod Koninem i Turkiem, w Kotlinie Toruńskiej, w dolinie dolnej Narwi, w Puszczy Białej, w Lasach Łukowskich, Borach Maciejowicko-Otwockich, w dolinie Pilicy i w Borach Dolnośląskich.

Dysponujemy skąpyimi danymi o zmianach liczebności łągowej populacji świergotka polnego w różnych regionach Polski. Obecnie jedynie dla okolic Legnicy wskazuje się na spadek liczebności w porównaniu z latami 60., natomiast badania w środkowo-wschodniej Polsce wskazują na stabilność populacji zasiedlającej typowy krajobraz rolniczy Równiny Łukowskiej bądź też nawet na niewielki wzrost liczebności w dolinach rzek na mineralnym podłożu. Należy tu jednakże podkreślić, że lata 2000–2003, w których prowadzono badania, odznaczały się we wschodniej połowie kraju wyjątkowo korzystną pogodą dla tego gatunku – sucha i upalna pogoda panowała tu, począwszy od połowy maja, aż do końca lipca–połowy sierpnia.

Zagrożenia

Gatunkowi zagraża w Polsce:

- utrata siedlisk gniazdowych w wyniku zmian krajobrazu rolniczego, zachodzących wobec zaniechania zagospodarowania rolniczego gruntów słabych, co w krótkim czasie powoduje naturalne wkroczenie na takie tereny roślinności wysokiej, niekorzystnej dla świergotka, lub wręcz celowe ich zalesienie;
- utrata siedlisk gniazdowych w wyniku masowego rozwoju budownictwa rekreacyjnego na niektórych obszarach wykorzystywanych przez świergotki.

Propozycje odnośnie do zarządzania

Należy:

- objąć specyficzne, suche grunty z rzadką roślinnością murawową programami rolnośrodowiskowymi, promującymi utrzymanie takich siedlisk w stanie niezmiennym, rotacyjne odłogowanie, zaniechanie stosowania pestycydów oraz nawożenia mineralnego, wykluczenie planowych zalesień;

- wprowadzać ochronę obszarową w formie zespołów przyrodniczo-krajobrazowych na rozległych obszarach muraw, krawędziach dolin rzecznych, poligonach i wdmach, z zakazem zalesiania i zakazem zabudowy.

Propozycje badań

Należy zbadać:

- rozmieszczenie stanowisk i liczebność krajowej populacji łągowej;
- wybiórczość siedliskową;
- sukces łągowy;
- przeżywalność;
- rozmieszczenie zimowisk i tras przelotu krajowej populacji łągowej.

Monitoring

- ocena liczebności populacji łągowej (na podstawie liczby śpiewających samców) z zastosowaniem standardu metody kartograficznej, na powierzchniach rzędu 5–20 km² (zależnie od zagęszczenia) wyznaczonych na obszarach występowania świergotka, wykonywana w odstępach 3-letnich.

Bibliografia

- BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN. BAZA DANYCH POLSKIEGO ATLASU ORNITOLOGICZNEGO. Zakład Ornitologii PAN.
- BEDNORZ J. 1983. Awifauna Słowińskiego Parku Narodowego z uwzględnieniem stosunków ilościowych. Poznańskie Tow. Przyj. Nauk. 65: 1–101
- BIRDLIFE INTERNATIONAL/EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL. 2000. European bird populations: estimates and trends. BirdLife Conservation Series No. 10. Cambridge, 160 s.
- BUSSE P. (red.) 1991. Mały Słownik Zoologiczny. Ptaki. Część II. Warszawa, 396 s.
- CHMIELEWSKI S., DOMBROWSKI A., SMOLEŃSKI T., ZAWADZKI J. (w druku). Awifauna łągowa doliny dolnego Bugu. *Kulon*.
- CRAMP S. (red.) 1988. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 5. Turant Flycatchers to Thrushes. Oxford, 1063 s.
- CZWAŁGA T. 1995. Świergotek polny, *Anthus campestris*. W: Jermaczek A., Czwałga T., Jermaczek D., Krzyśków T., Rudawski W., Stańko R. Ptaki Ziemi Lubuskiej. Monografia faunistyczna. Świebodzin, s. 164–165.
- DMOCH A., CIEŚLUK P., GODLEWSKI M., KOZIK R., WYSZYŃSKI R. 2003. Awifauna wschodniej części Puszczy Białej. *Kulon*, 8: 15–45.
- DOMBROWSKI A., GOŁAWSKI A. 2002. Changes in numbers of breeding birds in an agricultural landscape of east-central Poland. *Vogelwelt*, 123: 79–87.
- DYRCZ A. 1991. Świergotek polny – *Anthus campestris* (L., 1758). W: Dyrz A., Grabiński W., Stawarczyk T.,

- Witkowski J. Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Wrocław, s. 312–314.
- GOŁAWSKI A., LEWARTOWSKI Z. 1993. Najliczniejsze stanowisko lęgowe brzegówki *Riparia riparia* i świergotka polnego *Anthus campestris* na Nizinie Północnopodlaskiej. *Chrońmy Przyr. Ojcz.*, 3: 108–111.
- KIEŚ B., SCHNEIDER G., TOMEK T. 1997. Awifauna lęgowa charakterystycznych biotopów Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych. *Not. Orn.*, 38: 1–26.
- KUJAWA K. 1994. Influence of land-use change within agricultural landscape and the abundance and diversity of breeding bird communities. W: Ryszkowski L., Bałazy L. (red.) Functional appraisal of agricultural landscape in Europe. Proc. III M a B seminary 1992. Research Center for Agricultural and Forest Environment PAS, Poznań, s. 183–196.
- KUŹNIAK S. 2000. *Anthus campestris* L., 1758 – świergotek polny. W: Bednorz J., Kupczyk M., Kuźniak S., Winiecki A. Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna. Poznań, s. 361.
- LESIŃSKI G. 1997. Ptaki środowisk ruderalnych w peryferyjnych dzielnicach Warszawy. *Not. Orn.* 38: 173–182.
- NEUSCHULZ F. 1994. *Anthus campestris*. Tawny Pipit. W: Hage-meijer W. J. M, Blair M. J. (red.) The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. London, s. 482–483.
- RZĘPAŁA M., MITRUS C. 1995. Ocena liczebności awifauny lęgowej kompleksu leśnego „Kryńszczak” koło Łukowa w Siedleckim. *Not. Orn.* 36: 273–295.
- TOMIAŁOJĆ L. 1990. Ptaki Polski; rozmieszczenie i liczebność. Warszawa, 462 s.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
- TUCKER G. M., HEATH M. F. (red.) 1994. Birds in Europe; their conservation status. Conservation Series No. 3. BirdLife International, Cambridge, 600 s.
- WALASZ K., MIELCZAREK P. (red.) 1992. Atlas ptaków lęgowych Małopolski 1985–1991. Wrocław, 522 s.

Andrzej Dombrowski